

Pietarin Filosofiapäivillä

”Pietari Suuren ratsastajapatsas seisoo Nevan rannalla valtavan Iisakin aukion päädyssä. [...] Minkä ikinä korva kuulee ja silmä vain näkeekin, se kaikki on olemassa ainoastaan sen vuoksi, että tämän mahtimielen ajatus muutti suon liudaksi vaikuttavia monumentteja. Näiden autioiden virtojen väliin, josta luonto näytti karkottaneen elämän, Pietari sijoitti pääkaupunkinsa ja synnytti alamaisensa. Hänen kauhistuttava käsivartensa ojentuu yhä heidän jälkipolviensa ylle, kun nämä tungeksivat hänen veistetyin ylevyytensä ympärillä. Kun häntä katselee, ei tiedä, suojeleeko vai uhkaako tuo pronssikäsi.
[...]

Jos taivas hyvydessään varaisi minulle yhden noista elämän harvinaisista hetkistä, jolloin sydän tulvii ilosta jonkin epätavallisen ja odottamattoman onnen tähden, jos minusta vailla jälleennäkemisen toivoa erkaantuneet vaimo, lapset ja veljet äkkiä ilmaantuisivat syleiltävikseni, minä tahtoisin niin käyvän täällä. Niin, tapahtukoon se jonakin näistä kauniista öistä Nevan ranta-
milla vieraanvaraisten venäläisten keskellä.”¹

Näin hyvin viihtyi Pietarissa kaikkien modernien antidemokraattien kummisetä Joseph de Maistre. Ranskan vallankumous oli ajanut hänet 1799 pakoon Sardiniaan, jonka Pietarin-suurlähettiläänä hän toimi 1803–1817. Uusi eurooppalaisen ylimysvallan keskus oli Pariisiakin monumentaalisempi, tuhannesti eksoottisempi

paikka, jonka eliitin elämää ei vielä kiusannut kansalaisten liika toimeliaisuus, saati kapinallisuus. de Maistren tunnelmointia sopii verrata kaikkien modernien demokraattien kummisedän John Deweyn kokeemukseen samasta metropolista, joka tunnettiin vuosina 1924–1991 nimellä Leningrad. Matkakuvaus on vuosisallia ’28:

”Joskus se näyttää merkitsevän täytymystä, eräänlaista täydellistä sielunvaellusta. Toisinaan sen voi kuvitella joksikin syövyttävän ironian lajiksi. Onhan mahdollista arvella nykyisen hallinnon saaneen häijyä tyydytystä, kun se risti tämän nuk-kavierun, rispaantuneen kaupungin Leninin nimellä: sen dekadentti, lähestulkoon mätänevä laatupiirre kommentoi riittävästi bolševikkien väitettä siitä, että he ovat panneet alulle uuden ja paremman maailman. [...] Ehkä tsaari Pietari Suuri oli kuin olikin yleisen liikanimensä mukaisesti Ensimmäinen Bolševikki, ja Lenin hänen toisiseuraajansa ja -perillisensä.
[...]

[K]aikesta täällä saa silti vaikutelman liikkeestä, eloisuudesta ja energisyydestä. Ihmiset kuljeksivat ikään kuin heidän harteiltaan olisi otettu pois mahtava ja sortava taakka, kuin heidät olisi vasta herätelty tiedostamaan vapautuneet energiat. [...] Venäjällä on paljon väkeä, joka elää lannistuneena umpeen muuratussa kurjuudessa, siinä missä myös monet ovat paenneet maasta. Mutta koko tämä toinen miesten ja naisten paljous, joka kulkee kaduilla, kokoon-

tuu puistoissa, kerhoissa, teattereissa, museoissa, on sekin tosiasia, kuten myös heidän kumartamattomat ja puolustelemattomat elleensä. Syntyy väkisinkin käsitys, jonka mukaan ensimmäinen todellisuus on menneisyyttä, yhden vallankumouksen tapahtuneisuutta, ja toinen todellisuus nykyisyyttä ja tulevaisuutta, tietyn vallankumouksen olemusta, siinä purkautuvaa rohkeutta, energiaa ja luottamusta elämään.”²

Niin de Maistre kuin Deweykin joutuivat pettymään. Kaupungissa häälyy yhä ihmishengen halpuus. Mutta ihastuupa Pietarin majestettillisuuteen ja sen kansanvaltaiseen potentiaan, istuupa Mytilinskajalla puulämmitteisessä yleisessä *banjassa* tai jossain miljoonakaupungin tuhansista *restoraneista*, Pietarissa on suloista toivoa ja riutua.

Sekasessiot

Pietarin Filosofiapäivät on otollinen paikka tunnustella sitä, tarvitaanko suomalais-venäläistä filosofista yhteistyötä mihinkään. Tai sitä, onko se välttämätöntä ylellisyyttä.

Vuotuistapahtuma kerää marraskuisin filosofisista kysymyksistä kiinnostuneita eri alan tutkijoita, opettajia ja opiskelijoita yhteen muutamaksi päiväksi Pietarin valtionyliopiston kauniille kampukselle Vasilinsaarelle. Massaluennoista ja piensessioista koostuva ohjelma on runsaan moniaineksinen. Useita istuntoja siivittää kysymys siitä, mitä mikäkin käsitelty aihe merkitsee Venäjälle, venäläisille ja venäläisyy-

Maria Avksentevskaja

delle. Professorit E. G. Sokolov, D. L. Spivak, L. K. Kruglova ja E. S. Markarjan perehdyttävät suorastaan pohtimaan ”kulttuuria Venäjän strategisena voimavarana”. Russell-tutkija, professori A. S. Kolesnikov vuorostaan vetää kollegansa A. V. Djakovin kanssa tilaisuutta, jossa päivitetään venäläisen ajattelun länsisuhteita globalisaation aikakaudella käsitteillä ’vertaileva dialogi’ ja ’transversaalin filosofia’. Professori V. G. Marahovin johdolla taas pohditaan ”Karl Marxia ja Venäjän tulevaisuuden filosofiaa” pureutumalla yhtäläisyyksiin nykytilanteen ja sadan vuoden takaisten yhteiskunnallisten olojen välillä.

Valokuva: Edward Kovrov

Salissa jos toisessakin paneudutaan filosofian ja journalismin tai laajemmin viestinnän ja kommunikaation suhteisiin. Mediafilosofisia talkoita vietetään *Veri ja kulttuuri* -suomenoksesta muistetun professori V. V. Savtšukin johdolla. Muutenkin filosofian soveltava käyttö tuntuu kiinnostavan. E. G. Sokolovin ja B. G. Sokolovin professorikaksikon voimin antaudutaan miettimään datafilosofiaa. Filosofian laitoksen johtoon kuuluva Vadim Perov pitää istuntoa ”sosiaalisen ja poliittisen etiikan ongelmista”, kuten ’yritysvastuun’ käsitteestä. Koko ohjelma ei ole päivitetty ajankohtaistaroja vastaamaan, vaan auditorioissa

vellovat myös vähemmän aktueellit debatit historianfilosofiasta, filosofiasta antropologiasta ja estetiikasta. Mutta kun ’taiteen metafysiikkaan’ iskeydytään professoritroikka N. H. Orlovan, A. A. Temkinan ja M. S. Uvarovin opastuksella, keskustelu kiertyy taas nyky-Venäjän näkyymiin.

Filosofiapäivät ei ole mikään suuri kansanjuhla, eivätkä penkkirivit täyty samalla lailla kiinnostuneista kansalaisista kuin vaikkapa Tampereen Kriittisessä tilassa -tapahtumassa tai Helsingin Tieteen päivillä. Opiskelijatoiminta vaikuttaa sekin hieman vaisulta, kun kunnan iltaohjelma puuttuu. Filosofista kyllikseen saatuaan itse

kukin hakeutuu omiin iltamiinsa suurkaupungin sykkeeseen.

Synergiaa tai ei

Yhtenä villityksenä Pietarissa jyllää 'synergeettinen filosofia'. Valtionyliopiston tutkijan Vladimir Kosarevin sanoin siinä koko maailmankaikkeus käsitetään "suureksi itseorganisoiutuvaksi järjestelmäksi", jonka sisällä on pienempiä, sisäkkäisiä, evoluution myötä hierarkkisesti jäsentyneitä systeemejä aina fyysikaalisesta tyhjiöstä ja ensimmäisistä informaatiopitoisista järjestelmistä – atomeista ja molekyyleistä – alkaen. Skaalaa riittää bakteereista yksisoluisiin, kasveihin, eläimiin ja ihmisten muodostamiin heimoihin, kansakuntiin ja sivilisaatioihin saakka. Fyysikko Kosarevia kiinnostavat filosofisina kysymyksinä post- tai transhumanistisesti rakenteistuneet uudet globaalit järjestelmät.³

Luonnontieteen kehitys on asettanut filosofiselle teorianmuodostukselle painetta viimeistään toisesta maailmansodasta alkaen. Synergetiikka nousee tästä taustasta. Pietarilaisessa Herzen-yliopistossa vaikuttava kulturologi Aleksei Timaškov jäljittää yleisen systeemi-teoreettisen ajattelumallin yhdeksi juureksi neuvostoakateemikko Bonifati Mihailovitšin 60-luvulla esittämät mietteet ihmiskunnasta omalakisesti kehittyvänä, äärimutkikkaana järjestelmänä. B. M. Kedrov ja kumppanit ryhtyivätkin tutkimaan kompleksista systeemisyyttä osana yritystä yhdentää C. P. Snow'n erotamat kaksi kulttuuria: ihmistieteet ja luonnontieteet. Termi "synergeettinen" otettiin käyttöön saksalaisen teoreettisen fysiikan professorin Hermann Hakenin aloitteesta 70-

luvun alussa. Se tarkoitti avointen, kehittyvien ja monimutkaisten järjestelmien mikro- ja makroanalyysejä. Timaškov selittää:

"Kulttuuri, taide, filosofia, uskonto, politiikka ja talous ovat strukturoivan otteen valossa komplisoituja systeemejä, jotka koostuvat erittäin suuresta määrästä aineellisia ja informaationaalisia osatekijöitä vaikuttamassa toisiinsa mutkikkain tavoin. Nämä järjestelmät säätelevät itse itseään ja kehittyvät itseksensä, eivätkä ne siten eroa fyysisistä, biologisista tai muista luonnollisista systeemeistä. Synergetiikkaa voidaan soveltaa niihin, koska synergeettisyys ei ole objekti vaan menetelmällinen lähestymistapa."⁴

Pari vuosikymmentä sitten synergetiikka levisikin ihmistieteisiin. Etenkin V. P. Branski ja M. S. Kagan esittivät, että kulttuurihistoriaa tulisi tutkia itsessään kehittyvänä systeeminä. Kuten Timaškov huomauttaa, Branskin puheet "ideaalista" kielivät hänen haluttomuudesta palauttaa ihmisellisiä järjestelmiä fyysikaalisiin systeemeihin.⁵

Skientismiltä synergetiikka kuitenkin haiskahtaa, siinä missä Filosofiapäivien ankara venäläisyyspohdinta tuoksahtaa nationalismilta. Vierailija alkaa aavistella, etteivät ne suinkaan voi ehdyttää suuren maan filosofisia mahdollisuuksia. Aivan omaan suuntaansa historianfilosofiaa ja filosofianhistoriaa kulkeekin esimerkiksi Herzen-yliopiston tulkintatieteen apulaisprofessori Maria Avksentevskaja. Hänen tutkimusongelmansa ei ole mikään vähäisempi kuin 1600-luvun alun tietokäsitysten ja nykypistemologian välinen suhde tarkasteltuna lingvistiikkaa, psykologiaa ja filosofiaa yhdistele-

vällä otteella. Huikaisevan oppineen Avksentevskajan kanssa puhutaankin saman tien Cambridgen platonisteista, Aristoteleesta, Foucault'sta, Blumenbergistä, Tyko Brahesta, Nikolai Lobatševskista, Henry Purcellista...

Avksentevskaja ei kyllä vierasta keskustelua Venäjän filosofisesta muotoutumisestakaan. Hän tietää viitata siinäkin käypään perusteokseen: Pietarin valtionyliopiston kasvatti, nykyään Montrealissa vaikuttava Oleg Sumin on näet laatinut kirjankin Hegelistä "Venäjän kohtalona". Alkaa olla selvää, että ilman Avksentevskajan välitysapua ei kannata edes yrittää lähentää toisiinsa Pietarin ja Suomen filosofisia yhteisöjä. Allekirjoittaneitten matkakumppanina toiminut Pietarin ja Helsingin yliopistojen filosofi Pavel Kurhinen, on hänkin vastaisten itä-länsi-synergeettisyyksien laittamaton kulttuurimissionääri.

**Jukka Mikkonen &
Jarkko S. Tuusvuori**

Viitteet

- 1 Ks. Joseph de Maistre, *Soirées de Saint-Petersbourg. Ou entretiens sur le gouvernement temporel de la Providence* (1821). Garnier, Pariisi 1926, I keskustelu.
- 2 *Impressions of Soviet Russia* (1928). Teoksessa *The Collected Works of John Dewey. The Later Works. Vol. 3*. Toim. Jo Ann Boydston. Southern Illinois University Press, Carbondale 1984/2008, 203–204.
- 3 Ks. Pietarissa UNESCO:n tuella tuotettu venäläis-englantilainen julkaisu *International Readings on Theory, History and Philosophy of Culture*. Toim. Ljubava Moreva. Eidos, Sankt-Peterburg 2004, 296–314.
- 4 Sama, 315–323.
- 5 Sama, 318 & 322.